

**ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ВИКЛИК
ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬСТВА**
**THE GENERATION OF HUMAN RIGHTS AS A CHALLENGE
FOR LEGAL REGULATION OF SOCIETY**

Політанський В.С.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
начальник відділу координації правових досліджень
Національної академії правових наук України*

Ритова В.О.,

*студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Хоменко А.В.,

*студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті досліджується питання поколінь прав людини, при цьому особлива увага приділяється правам, що становлять зміст четвертого покоління, поява якого зумовлює активний розвиток усіх сфер суспільного життя. Проаналізовано розподіл прав на різних історичних етапах та втілення правових ідей.

Ключові слова: концепція покоління прав людини, держава, суспільство, Інтернет, тенденції, клонування.

В статье исследуется вопрос поколений прав человека, при этом особое внимание уделяется правам, составляющим содержание четвертого поколения, появление которого вызывает активное развитие всех сфер общественной жизни. Проанализировано распределение прав на различных исторических этапах и воплощение правовых идей.

Ключевые слова: концепция поколения прав человека, государство, общество, Интернет, тенденции, клонирование.

The article deals with the issue of the generation of human rights. The special attention is paid to the rights that constitute the contents of the fourth generation, the emergence of which causes the active development of all spheres of public life. The authors analyzed the distribution of rights to different historical stages and implementation of legal ideas. The authors of the article investigated the thoughts of human rights researchers. They note that these rights differ not only in the spheres of functioning but in the time of occurrence.

Key words: conception of the generation of human rights, state, society, the Internet, trends, cloning.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми підтверджується стрімким розвитком покоління прав людини, що виявляється у появі нових тенденцій, внутрішньої суперечності, неврегульованості певних суспільних відносин. Тому питання про концепції та класифікації прав людини є надзвичайно важливим. Як правило, ці права поділяються на три категорії: «перше, друге і третє покоління», але наразі існує думка науковців щодо розвитку четвертого покоління.

Стан дослідження. Дослідженням та науковою розробкою четвертого покоління прав людини займалися такі вчені: О. Горова, В. Пугачов, О. Соловійов, М. Козюбра, М. Давидова, Д. Шебаніц, М. Левченко, О. Барабаш та інші, які проаналізували вже існуючі тенденції розвитку прав людини та виділили нове покоління прав людини, яке суто відрізняється від попередніх. Тому метою статті є розгляд усіх поколінь, особливо четвертого, яке провокує появу нових галузей права, які б допомогли врегулювати різні відносини.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про поняття прав людини розпочали формуватися з найдавніших часів розвитку суспільства. Ще з XIX сто-

ліття визнавалася актуальність окресленого питання, його важливість для життєдіяльності для окремої людини і суспільства загалом. І сьогодні, через багато століть, воно важливе для кожної країни світу. Про це свідчать античні часи, періоди Відродження та Просвітництва, буржуазних революцій, результати світових воєн, демократичні процеси побудови правової держави та визначальні події становлення громадянського суспільства [1, с. 38].

Як зазначає А. Танчак, права першого покоління (громадянські і політичні) становлять основу для інших прав людини, оскільки закладають фундамент для демократії. Ця категорія прав людини фактично відбиває протистояння між державою і людиною та спрямована на приборкання свавілля публічної влади шляхом заборони посягання на інтереси особистості [2, с. 248]. Ці права стосуються громадянських та політичних прав. Зазначені права є невідчужуваними від людини, вони виражають незалежність особистості від державної влади. Держава зобов'язана утримуватися від втручання у сфери, врегульовані цими правами. Тобто всі люди є рівними та вільними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є непорушними

та не можуть бути скасовані [3, с. 21]. Вони характеризують людину як представника людського роду і в цьому змісті виступають найбільш загальними й основними для її нормального існування.

Щодо цього правильною є точка зору Філіпа Алстона та Райана Гудмена стосовно того, що права першого покоління є захистом фізичної недоторканності, процесуальної справедливості, коли уряд заперечує свободу через арешт і судові процеси, свободу думки та мови, а також право брати участь у виборах [4, с. 157]. Слід додати, що це також право на життя, право громадянина на свободу думки, совісті, релігії, на рівність перед законом, на участь у здійсненні державних справ, свободу і безпеку особи тощо.

Друге покоління прав людини проявляється в соціальній та економічній сферах. Ці права впливають на те, як люди живуть і працюють разом, а також на основні потреби життя. Вони базуються на ідеях рівності та гарантованого доступу до можливостей та основних товарів та послуг. Зіткнувшись із наслідками індустріалізації та розвитку робітничого класу, ці права поступово набули міжнародного визнання, призвели до нових вимог і поглядів на сенс життя.

До прав другого покоління належать соціальні права. Друге покоління прав людини стосується економічних, соціальних та культурних прав, які, на відміну від першого покоління, вимагають втручання держави в забезпечення гарантії. Вони включають свободу об'єднань, право на працю, право на соціальне забезпечення, право на професійне навчання, право на достатній життєвий рівень, право на здоров'я, право на освіту. Призначення пов'язане із забезпеченням кожній людині забезпечити матеріальних умов свободи і гідного життя. Особливість цих прав полягає в тому, що їх здійснення прав більшістю населення поки не повністю забезпечується конституційним закріпленням і державним захистом, а лише вимагає створення цілого комплексу матеріальних благ [5].

У більшості країн світу бідність, конфлікти, а також екологічні та природні катаклізми перешкоджали утвердженню поваги до прав людини. Через це багато людей вважали, що слід визнати нову категорію прав. Права третього покоління перебувають на етапі становлення, що відбувається, як пише професор М. Козюбра, завдяки «глибшому самоусвідомленню людьми своєї людської сутності і людської гідності» [6, с. 57].

Третє покоління формується після Другої світової війни. До нього належать колективні права (права солідарності), носієм яких виступає не окремий індивід, а група осіб (меншина, народ, нація). До таких прав належать право на самовизначення, на користування загальною спадщиною людства, на сталий розвиток, на мир, на здорове і безпечне навколишнє середовище, на гуманітарну допомогу та ін. Права третього покоління включають також право окремих груп (права жінок, дітей, осіб з інвалідністю, мігрантів, біженців тощо), які належать індивідам як представникам певної групи, що є більш уразливою і потребує підвищеного захисту [7, с. 302].

Розглядаючи покоління прав людини, неможливо не згадати нові тенденції, які спостерігаються останнім часом. Певно, науково-технічний прогрес, а також досягнення у різних сферах науки, не міг не спровокувати зародження нових норм права, які покладені на регулювання сьогоденних аспектів існування людини.

Ми живемо у світі, де все швидкоплинне, права людини (відповідно до позиції М. Давидової) перебувають у постійному розвитку, відображають динаміку суспільних відносин і зростання правосвідомості громадян [8, с. 9]. Тому на цьому етапі розвитку людської цивілізації формується нове покоління прав людини, яке науковці називають четвертим. Так четверте покоління приєдналося до трьох інших наприкінці ХХ століття, оскільки до цього часу існувало лише поняття основних прав як засобу захисту. Д. Шебаніц до прав четвертого покоління зараховує право на евтаназію, на зміну статті, на трансплантацію органів, на використання віртуальної інформації, право на клонування [9, с. 59]. Також виділяють право на штучне запліднення, одностатеві шлюби, вільну віл дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, доступ до мережі Інтернет.

Так, у суспільстві виникають дискусії щодо попиту в цих правах, адже з морально-етичної та релігійної точки зору суспільство ставиться до них досить суперечливо. Але з іншого боку, існують права, які викликають велику кількість осуду з боку держави та суспільства в цілому, зокрема право на клонування, яке ми пропонуємо розглянути детальніше.

Клонування – це насправді революційне відкриття, яке сприяло численним дискусіям щодо необхідності (непотрібності), користі (небезпеки) клонування взагалі і клонування людини зокрема. Більшість учених, політиків, лікарів, юристів, філософів (як в Україні, так і за кордоном) схилиються до думки, що клонування як метод вирощування тканин, органів людини, як засіб поліпшення певних властивостей тварин – це користь, тоді як клонування людини повинно бути заборонено [10]. Щодо України, то Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» від 14 грудня 2004 року № 2231-IV. Мета прийнятого закону полягала в тому, щоб заборонити репродуктивне клонування людини, виходячи з принципів поваги до людини, визнання цінності особистості, необхідності захисту прав і свобод людини та враховуючи недостатню дослідженість біологічних та соціальних наслідків клонування людини [11]. Таким чином, право на клонування залишається табу серед усталених у суспільстві прав.

Також в основу формування концепції прав четвертого покоління покладено два такі напрями: біологічні та соціальні права людини. З одного боку, розвиток біомедичних технологій вирішив багато проблем, пов'язаних із серйозними хворобами, а з іншого – став джерелом необмеженого медичного

та правового втручання в людську природу і мав наслідком неабиякі етичні та правові проблеми. Практика застосування біомедичних технологій супроводжується недостатністю, а іноді й повною відсутністю правової регламентації цієї сфери. Ця обставина тягне за собою колосальні порушення прав людини, тому на допомогу приходить правова біомедицина, яка на Заході отримала назву «біо-юриспруденція» та є новітнім напрямом у сучасній загальнотеоретичній юриспруденції.

Батьком цього терміна вважається Р. Токарчик – професор Люблінського університету, який у 2008 році оприлюднив результати монографічного дослідження з назвою «Біоюриспруденція. Засади права для XXI століття»

Ключові ідеї, які покладені польським професором в основу біоюриспруденції, такі:

1) життя, особливо життя людини, визначає найглибший сенс предмета юриспруденції та предмета права;

2) сучасний розвиток біологічних наук (біотехнологій), які використовуються в біомедицині, полягає значною мірою в штучному втручанні в природні (натуральні) процеси життя;

3) тенденції розвитку біотехнології, біотехніки і біомедицини вказують на поступове розширення сфери штучного втручання в природні процеси життя;

4) наслідки штучного втручання в природні процеси життя піддаються різним оцінюванням, насамперед релігійним, моральним та юридичним;

5) із різноманітних оцінок штучного втручання в природні процеси життя впливає переконання, що не все те, що є технічно можливим, повинно бути морально припустимим;

6) на відміну від спекулятивності деяких напрямів традиційної біології, техніки і медицини, сучасна біотехнологія, біотехніка і біомедицина мають цілком практичний характер;

7) важко переоцінити і навіть передбачити всі дуже серйозні наслідки штучного втручання в природні процеси життя [12].

Процес формування біоюриспруденції також досліджував український науковець С. Стеценко, який вважає, що оскільки сама біоюриспруденція опікується проблемами правової сторони життя людини, а останнє, у свою чергу, є об'єктом дослідження багатьох інших, неюридичних наук, логічним видається наявна глибинна залежність стану біоюриспруденції від розвитку біології, медицини, генетики. Саме ці науки дають поштовх у розумінні життя, фаз його протікання, факторів, які впливають на тривалість та якість життя, заходів які зберігають життя та здоров'я людини при захворюваннях. Цим пояснюється та обставина, що і предмет біоюриспруденції буде розширюватись разом із появою нових знань про природу життя, про біомедичні технології, про дослідження геному людини, про біоетичні характеристики проведення тих або інших медичних втручань тощо [13, с. 267].

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що покоління прав людини розвивалося у відповідь на конкретні загрози. На першій хвилі права були громадянськими та політичними. На другому та третьому етапах – економічними, соціальними, культурними та екологічними. Сьогодні (як злиття матеріальних, біологічних та цифрових технологій) виникає питання про те, що означає бути людиною, та настає час для виникнення четвертого покоління прав людини. Взагалі, кожне наступне покоління прав ефективніше охороняє та захищає права минулих поколінь, а також має вагомий внесок для людини та держави.

Зважаючи на актуальність цього питання в нашому сучасному світі, а також звертаючись до провідного досвіду минулих років, вважаємо, що поділ прав людини на покоління є однією з найважливіших класифікацій поділу прав взагалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горова О. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. Часопис Київського університету права. 2006. № 2. С. 38–42.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Танчак А. ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ. 2005. URL: <http://www.apdp.in.ua/v24/36.pdf>.
4. Alston, P., Goodman, R., & Steiner, H. J. (2013). *International human rights: Text and materials*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
5. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. Аспект Пресс. 2010. URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001088/st000.shtml>.
6. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. Козюбри. Київ: Ваіте, 2016. С. 391.
7. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Петришин, С. Погребняк, В. Смородинський та ін.; за ред. О. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
8. Давидова М. Права людини та громадянина в сучасних демократіях: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Миколаїв, 2004. 16 с.
9. Шибаніц Д. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету «Серія: Право» / голов. ред. Ю. Бисага. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Т. 1. Вип. 31. С. 57–61.
10. Левченко М. ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ КЛОНУВАННЯ. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3725/1/Levchenko.pdf>.
11. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 5. Ст. 111.
12. Tokarczyk Roman. *Prawa narodzin, zycia i śmierci. Podstawy biojursprudencki*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. 467 s.
13. Стеценко С. Публічне право. 2013. № 3. С. 259–270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_3_36.